

Kilka uwag odnośnie do zmian w zapisach konstytucyjnych Republiki Kuby odzwierciedlających przemiany historyczno-ustrojowe

Wstęp

Konstytucja gwarantuje rozwój państwa, systematyzuje i normuje najważniejsze dla każdego kraju dziedziny – gospodarkę, stosunki polityczno-społeczne, a także reguluje wzajemne relacje między władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. W ustawie zasadniczej mają źródła regulacje kompetencji samorządów terytorialnych. Jako najważniejszy akt normatywny w hierarchii źródeł prawa, konstytucja stanowi wyraz woli państwa o charakterze ogólnym. W pracy skupiono się na wskazaniu znaczenia, form oraz proveniencji kolejnych ustaw zasadniczych funkcjonujących na Kubie od 1901 r. i odzwierciedlających w zapisach proces przemian. Zostały tu omówione konstytucje Kuby XX wieku, ale dla lepszego zrozumienia ich genezy zasygnalizowano także wcześniejsze ustawy zasadnicze – te jeszcze kolonialne (*Constitucionalismo Colonial*), te z okresu *República de Armas* (1869–1897) i pierwsze akty prawne o charakterze autonomicznym.

Krótki, ledwo stuletni okres ewolucji ustroju niepodległej Kuby jest typowy dla funkcjonowania systemów ustrojowych innych republik tego kontynentu. Charakteryzuje się brakiem ewolucji i stabilizowania instytucji demokratycznych, rządami arbitralnymi, także dyktatorskimi jednostki, nietolerancją w walce o władzę pomiędzy partiami politycznymi, interwencjonizmem armii w sferze polityki, wreszcie interwencjonizmem północno-amerykańskim¹.

W niniejszej pracy omówione zostaną zmiany w poszczególnych ustawach zasadniczych Republiki Kuby. Prawo konstytucyjne niepodległego państwa sięga początku wieku XX, kiedy to – w lutym 1901 r. – na wyspie ogłoszono pierwszą ustawę zasadniczą, nadającą Kubie status Republiki. Zaledwie stuletni proces przemian, przekształcił kolejno Kubę kolonialną w republikę wojskowych, a następnie w państwo socjalistyczne, co

---

¹ J. Czajkowski, *Konstytucja Republiki Kuby z 24 lutego 1976 r. ze zmianami przyjętymi przez Zgromadzenie Narodowe Władzy Ludowej na XI okresie sesji zwyczajnych III legislatury w dniach 10, 11, 12 lipca 1992 r.*, Kraków 2002, s. 4; więcej w: L. P. Sánchez, *Establishing the rule of law in Cuba. Cuban Transition Project*, Institute for Cuban and Cuban-American Studies, University of Miami 2003.

stanowi istotę problematyki wartej szerszego omówienia², zwłaszcza w aspekcie najmniej znanym – prawie konstytucyjnym i administracyjnym.

Nie sposób zrozumieć współczesnej Kuby bez ogólnego choćby rysu historycznego oraz bez odniesień do aktów prawnych ustanowionych przed 1901 r., dlatego zostaną one pokrótce omówione.

1. Konstytucje kolonialne (*Constitucionalismo colonial*)

Według historyków początek historii kubańskiego konstytucjonalizmu sięga ogłoszenia Konstytucji z 18 marca 1812 r. (Konstytucja *Cádiz*) – aktu prawnego obowiązującego w Hiszpanii i jej koloniach, a zatem także na Kubie. Konstytucja ta była pierwszą ustawą zasadniczą Kuby³.

Akt prawny podzielono na dziesięć rozdziałów, a te z kolei na 384 artykuły. Uregulowano w niej kwestie dotyczące m.in. terytorium (także kolonii należących do państwa) i ludności zamieszkującej imperium. Według monteskiuszowskiego modelu wprowadzono trójpodział władzy, ograniczając uprawnienia króla. „Pełnię władzy na Kubie w imieniu króla Hiszpanii sprawował gubernator. Kształtowało to tradycję rządów jednoosobowych i personalistycznych”⁴.

Ponad dwadzieścia lat po uchwaleniu pierwszej Konstytucji, 10 kwietnia 1834 r. został ogłoszony na mocy dekretu królewskiego akt prawny (*Estatuto Real y Ley Fundamental*) – zmieniający niektóre postanowienia Konstytucji z 1812 r. – ustanawiający m.in. funkcjonowanie sądów w Hiszpanii i podległych jej koloniach.

Po śmierci króla hiszpańskiego (Ferdynanda VII) działacze polityczni zbuntowali się przeciw niesłusznemu, ich zdaniem, wstąpieniu na tron Izabelli II, sytuacja w kraju (niepokoje na północy i w koloniach Ameryki Południowej) była przyczyną przyjęcia kolejnych zmian w Konstytucji w roku 1837. Polegały one na wprowadzeniu równowagi pomiędzy Koroną a Kortezami. Treść ustawy zasadniczej odnosiła się także do kwestii cenzusu wyborczego⁵.

W dniu 30 czerwca 1876 r. król Alfons XII ogłosił Konstytucję, która regulowała (do listopada 1897 r.) kwestie kompetencji Parlamentu (Senat i Kongres Deputowanych), wymiaru sprawiedliwości, sił zbrojnych, a także opisywała zadania władz w koloniach.

² Zob. P. N. Nogueira Da Silva, *Sistemas de gobierno en América Latina*, [w:] K. Complak (red.), *Europa del Este – América Latina*, Wrocław 2002, s. 277–284; H. J. Zimerman, *Latinoamérica: la democracia y sus límites*, [w:] K. Complak (red.), *op. cit.*, s. 354–360.

³ MsC. I. H. Pozo, *Del constitucionalismo moderno al constitucionalismo ambiental y su influencia en Cuba*, <http://www.gestiopolis.com/administracion-estrategia/constitucionalismo-ambiental-y-su-influencia-en-cuba.htm> [dostęp: 1.06.2013].

⁴ W. L. Schutz, *This New World. This Civilization of Latin America*, New York 1954, s. 82 i nast.

⁵ MsC. I. H. Pozo, *op. cit.*

Władzę ustawodawczą posiadał król i Kortezy (Parlament). Konstytucja omawiała kwestie sukcesji po królu, administracji oraz określała kompetencje władz w prowincjach i municypiach⁶.

Kolejną ustawę zasadniczą uchwalono 25 listopada 1897 r. – Autonomiczną Konstytucję (*Constitución Autonómica*) dla Kuby i Puerto Rico. Ustawa zasadnicza powoływała Gubernatora Generalnego mianowanego przez Koronę i Rząd, co miało na celu usamodzielnienie się Kuby i Puerto Rico. Akt prawny gwarantował pokój między Hiszpanią i Stanami Zjednoczonymi⁷.

2. Konstytucje *República en Armas*

W okresie trwania wojen o wolność i niepodległość Kuby (1869–1897) uchwalono cztery ustawy zasadnicze (*Constitución de Guáimaro* – 10 kwietnia 1869 r., *Constitución de Baraguá* – 23 marca 1878 r., *Constitución de Jimaguayú* – 16 września 1895 r., *Constitución de la Yaya* – 29 października 1897 r.)⁸ zwane Konstytucjami *República en Armas*⁹.

W roku 1868 zwolennicy demokratycznych reform, wolności dla niewolników i niepodległości wyspy zapoczątkowali powstanie. Rząd składający się z powstańców 10 kwietnia 1869 r. w Guaimaro uchwalił pierwszą niezależną od Hiszpanii Konstytucję Kuby. Głównym założeniem było uniezależnienie się od Hiszpanii i walka o niepodległość, emancypację kobiet, wolność religijną i tolerancję. Powstanie ostatecznie stłumiono, a Konstytucja przestała obowiązywać¹⁰.

Następnie w dniu 23 marca 1878 r. uchwalono ustawę zasadniczą *Baraguá*. Składała się ona z pięciu artykułów, na mocy których utworzono Rząd Tymczasowy uprawniony do podejmowania decyzji dotyczących działań wojennych, a także do powoływania głównego dowódcy ruchu powstańczego¹¹.

W dniu 16 września 1895 r. uchwalono kolejną Konstytucję. Zgromadzenie Narodowe składało się z 68 członków. Ustawa zasadnicza powołała Rząd Republiki (składający się z prezesa, wiceprezesa i czterech sekretarzy stanu), który miał odpowiadać m. in. za sprawy wewnętrzne i zewnętrzne kraju, finanse i wojsko. Władzę wykonawczą

⁶ Zob. T. Mołdawa, *Konstytucja Republiki Kuby*, Wrocław 1978, *passim*.

⁷ MsC. I. H. Pozo, *op. cit.*

⁸ *Constitucion de Guáimaro*, http://www.parlamentocubano.cu/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=85 [dostęp: 28.05.2011].

⁹ *Las Constituciones Liberales Cubanas*, s. 62 i nast., <http://www.bibliojuridica.org/libros/1/264/5.pdf> [dostęp: 19.05.2011].

¹⁰ E. González, *Political succession in Cuba*, „Studies in Comparative Communism” 1976, Vol. 9, No. 1–2, s. 80–107.

¹¹ *Constitución de Baraguá*, http://www.ecured.cu/index.php/Constituci%C3%B3n_de_Baragu%C3%A1 [dostęp: 28.05.2011].

powierzono prezydentowi lub w określonych okolicznościach (np. pod nieobecność prezydenta) wiceprezydentowi. Konstytucja regulowała kwestię władzy sądowniczej, a także sprawy związane z powoływaniem i odwoływaniem urzędników państwowych, wprowadzała również podatki od nieruchomości i innego mienia należącego do cudzoziemców. Uchwalono, iż Konstytucja będzie obowiązywała 2 lata lub do czasu uzyskania przez Kubę niepodległości. Po tym okresie Zgromadzenie Reprezentantów miało wybrać nowy rząd i dokonać stosownych zmian w ustawie zasadniczej¹².

Z kolei w dniu 29 października 1897 r. – zgodnie z postanowieniami Konstytucji z roku 1895 – uchwalono nową, liczącą 48 artykułów ustawę zasadniczą, która była bardziej rozbudowana niż jej poprzedniczka i zawierała katalog praw osobistych i politycznych. Regulowała ona kwestie związane z prawami wyborczymi oraz opisywała kompetencje Rady Ministrów (m.in. wydawanie ustaw i innych aktów prawnych), określała kierunek rozwoju, nakładanie podatków, politykę monetarną, a także definiowała sposób powoływania i odwoływania urzędników. Konstytucja formułowała szczegółowo warunki, które musi spełniać kandydat na członka Rady, a także zawierała regulacje dotyczące pracy sądów. Po raz pierwszy Konstytucja enumeratywnie wymieniła kompetencje prezydenta (m.in. reprezentowanie państwa, podpisywanie aktów prawnych, kontrolowanie podległych głowie państwa członków wymienionych w Konstytucji). Jednym z ważniejszych postanowień ustawy było opisanie procedury zawarcia pokoju z Hiszpanią¹³.

3. Konstytucje Republikańskie (*Constitución Republicano*)

Trzeci okres w dziejach historii konstytucjonalizmu na Kubie, to czas Konstytucji Republikańskich. Są to ustawy zasadnicze z lat 1901, 1940, 1959 oraz z 1976 (z poprawkami w 1992 i 1993 roku).

Pierwsza z nich została uchwalona 21 lutego 1901 roku. Ten akt prawny został oparty na ideach ustrojowych i społecznych José Martí (suwerenność narodu, demokratyczna forma ustroju, prawa osobiste i społeczne). Władzę ustawodawczą sprawował Senat i Izba Reprezentantów. Została wprowadzona niezawisłość sądów oraz ustalone zasady ich działania. Zamieszczone w ustawie zasadniczej artykuły dotyczyły także zagadnień związanych z problemami rasowymi i społecznymi. W założeniach ustawy

¹² Zob. *Constitución del Gobierno Provisional de Cuba*, http://www.parlamentocubano.cu/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=87 [dostęp: 28.05.2011].

¹³ H. J. Berman and Van R. Whiting, *Impressions of Cuban law*, „The American Journal of Comparative Law” 1980, Vol. 28, No. 3, s. 475–486.

planowano walkę z bezrobociem, korupcją i innymi czynnikami mającymi realny wpływ na niestabilność ekonomiczną i gospodarczą¹⁴.

Jeszcze w tym samym roku, tj. 12 czerwca 1901 r., Zgromadzenie Konstytucyjne, pod groźbą dalszej okupacji ze strony wojsk amerykańskich, zostało zobligowane do włączenia do tekstu Konstytucji – uchwalonej przez Kongres amerykański – poprawki Platta (załącznik nr 5).

Poprawka [...] stała się w 1903 r. przedmiotem specjalnego układu, zawartego między rządami Kuby i Stanów Zjednoczonych, przyznawała tym samym USA m.in. prawo do zbrojnej interwencji na Kubie w celu zachowania jej niepodległości oraz utrzymania rządu zdolnego do zapewnienia ochrony życia i własności obywateli. Z prawa do interwencji USA skorzystały trzykrotnie: w 1906 r. (trzyletnia okupacja wyspy), 1912 r. i 1917 r.¹⁵

Dodatkowo poprawka stanowiła, że Kuba nie może zawierać z innymi mocarstwami żadnych układów godzących w jej niepodległość ani że nie zezwoli w żaden sposób obcym mocarstwom na uzyskanie kontroli nad jakąkolwiek częścią wyspy. Ustanowiono, że Stany Zjednoczone w celu utrzymania niepodległości Kuby i ochrony jej ludności sprzedadzą lub wydzierżawią ziemię pod stacje węglowe lub morskie. W dniu 23 lutego 1903 r. Kuba i USA zawarły układ o dzierżawie przez USA obszaru Guantanamo w celu utrzymywania tam stacji węglowej i morskiej¹⁶.

Wzorcem dla Konstytucji kubańskiej z 1901 r. była Konstytucja Stanów Zjednoczonych, która wprowadzała prezydencki system rządów. Na czele państwa stał prezydent, wybierany w głosowaniu powszechnym na 4 lata (od 1927 r. – na 6 lat), władza ustawodawcza zaś należała do Kongresu, złożonego z Senatu i Izby Reprezentantów¹⁷.

W części VI ustawy zasadniczej szczegółowo uregulowano czas trwania kadencji i sposób wybierania członków Senatu (8 lat – art. 45). Wymagania, jakie muszą spełniać kandydaci, to ukończone 35 lat, narodowość kubańska, posiadanie pełni praw obywatelskich (art. 46). Kompetencje Senatu określał art. 47, m.in. możliwość postawienia prezydenta i innych członków Kongresu przed Trybunałem Sprawiedliwości w przypadku naruszenia przez nich postanowień Konstytucji lub innych aktów prawnych. Zatwierdzenie, powoływanie przez prezydenta i inne organy władzy państwowej, urzędników i przedstawicieli dyplomatycznych Kuby, akceptacja traktatów i aktów prawnych zatwierdzanych przez prezydenta – to kolejne kompetencje Senatu. Art. 48 i następne Konstytucji regulowały kwestie związane z Izbą Reprezentantów. Składała się ona z jednego

¹⁴ J. Czajkowski, *op. cit.*, s. 3–6.

¹⁵ T. Mołdawa, *op. cit.*, s. 4–5.

¹⁶ Zob. *poprawka Platta*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/haslo,poprawka_Platta [dostęp: 26.05.2011] oraz *Constitucion de 1901*, http://www.parlamentocubano.cu/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=89 [dostęp: 2.06.2011].

¹⁷ P. Laidler, *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Kraków 2007; oraz zob. *Constitucion de 1901*.

przedstawiciela na każde 25 000 mieszkańców, wybierana była na okres 4 lat w bezpośrednim głosowaniu przewidzianym przez prawo. Głównym zadaniem Izby było wspieranie Senatu w jego czynnościach (określonych w art. 47 Konstytucji)¹⁸.

Artykuły 57–60 Konstytucji zawierają regulacje dotyczące prac i kompetencji Kongresu. Organ zbierał się i obradował dwa razy w roku (początek kwietnia i listopada) przez co najmniej czterdzieści dni w każdej sesji. Kongres wybierał prezydenta i wiceprezydenta w sposób określony w art. 58 (m.in. wybór bezwzględną większością głosów spośród dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą ilość głosów w dotychczasowym głosowaniu). Kompetencje Kongresu zapisano w art. 59 ustawy zasadniczej. Było to prawo m.in. do uchwalania uchwał i ustaw, kontroli aktów prawa miejscowego (w kwestii zgodności z Konstytucją), uchwalanie budżetu, polityka monetarna państwa oraz regulacje w zakresie handlu wewnętrznego i zewnętrznego. Kongres zatwierdzał zasady, procedury i organizację sił zbrojnych, udzielał amnestii i wraz z prezydentem regulował kwestie związane z wypowiedaniem wojny i zawieraniem pokoju. W przypadku niezdolności do pełnienia swoich funkcji przez prezydenta lub wiceprezydenta Kongres przejmował ich kompetencje. Każdy projekt ustawy musiał być zatwierdzony przez Senat i Izbę Reprezentantów. Władzę wykonawczą sprawował prezydent (art. 64–71 Konstytucji) – Kubańczyk z urodzenia lub poprzez naturalizację, służący co najmniej 10 lat w armii walczącej o wolność i niepodległość kraju. Ubiegający się o urząd kandydat musiał mieć ukończone 40 lat i posiadać pełnię praw obywatelskich i politycznych. Prezydent był wybierany w wyborach dwustopniowych, w ciągu jednego dnia, zgodnie z procedurami ustanowionymi przez prawo. Prezydent odpowiadał za naruszenie prawa przed Sądem Najwyższym (art. 70 Konstytucji)¹⁹.

Władza sądownicza była sprawowana przez Sąd Najwyższy i inne sądy, co zostało ściśle określone przepisami prawa (art. 81–90). Artykuły 91–113 zawierają regulacje dotyczące podziału administracyjnego, sprawowania władzy w prowincjach (gubernator i Rada Prowincji). Regulacje Rady dotyczyły m.in. sposobu finansowania prowincji, powoływania i odwoływania pracowników, sposobów uchwalania aktów prawnych. W art. 100 Konstytucji i następnych określono kompetencje gubernatora i prezesa Rady Prowincji²⁰.

Art. 103 i następne Konstytucji odnosiły się do pracy i sposobu powoływania radnych i burmistrza, m.in. kompetencje stanowienia prawa miejscowego, uchwalania budżetu, zatwierdzania kredytów, powoływania i odwoływania pracowników miejskich.

¹⁸ T. Moldawa, *op. cit.*, s. 8–11.

¹⁹ *Constitucion de 1901*.

²⁰ R. Stemplowski, *Konstytucja Republiki Kuby*, Wrocław 1978; *Constitucion de 1901*.

Burmistrz był odpowiedzialny za wydawanie wytycznych i aktów wykonawczych do uchwał²¹.

Konstytucja z 1940 r. została uchwalona już po zniesieniu poprawki Platta (1934 r.), co miało oczywiście zasadniczy wpływ na jej treść, podobnie jak toczący się konflikt światowy.

Poprawka Platta obowiązywała do roku 1934. Zniósł ją nowy traktat o stosunkach między Kubą a USA, podpisany w Waszyngtonie 29 maja 1934 roku. Stanowił tzw. element polityki dobrego sąsiedztwa prezydenta USA Franklina D. Roosevelta. Traktat nie obejmował całego terytorium Kuby, ponieważ utrzymywał dzierżawę Guantanamo przez USA. Polityka USA wobec Ameryki Łacińskiej w latach 1933–45, proklamująca ułożenie stosunków Stanów Zjednoczonych z tym regionem na równoprawnych podstawach, przyznawała państwom regionu większą samodzielność niż uprzednio. Działania rozpoczęte przez administrację Herberta Hoovera i praktykowane następnie przez administrację Franklina Delano Roosevelta wprowadzały zasadę nieinterwencji, nieuznawania podbojów terytorialnych, pokojowe rozwiązywanie sporów, nielegalność ściągania długów siłą oraz przewidywały zawieranie obustronnie korzystnych porozumień handlowych.

Polityka przejawiała się m.in.: poparciem przez USA rezolucji o nieinterwencji na VII Konferencji Panamerykańskiej w Montevideo w 1933 roku, zniesienie w 1934 roku poprawki Platta, renegocjacja traktatu o Kanale Panamskim w 1936 roku, tolerancję wobec nacjonalizacji przemysłu naftowego w Meksyku w 1938 r., wprowadzenie polityki niskich taryf przez sekretarza stanu Cordella Hulla; uważa się, że doktryna dobrego sąsiedztwa znacząco poprawiła stosunki USA z Ameryką Łacińską i zapewniła jej współpracę podczas II Wojny Światowej²².

W roku 1940 Zgromadzenie Konstytucyjne uchwaliło ustawę zasadniczą, przez historyków ocenianą jako konstytucję postępową z uwagi na przyznanie na równi praw wyborczych kobietom i mężczyznom – po ukończeniu 20 roku życia, deklarowanie prawa do pracy, wyznaczenie warunków i czasu pracy, a także ustanowienie minimum płacowego i zasad ubezpieczenia społecznego. W ustawie uregulowano kwestie dotyczące praw i wolności obywatelskich, określono, w szerokim zakresie, prawa polityczne, społeczne i ekonomiczne Kubańczyków. Konstytucja ta utrzymywała prezydencki system rządów. Władza ustawodawcza należała do Kongresu, złożonego z Senatu i Izby Reprezentantów, wybieranego na 4 lata w głosowaniu powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym. Władzę wykonawczą sprawował Prezydent Republiki (wybierany na 4 lata, w głosowaniu powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym) wspólnie

---

²¹ *Constitucion de 1901.*

²² Zob. *poprawka Platta*; zob. *Doktryna dobrego sąsiedztwa*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/haslo,doktryna_dobrego_sasiedztwa [dostęp: 26.05.2013].

z mianowaną przez siebie Radą Ministrów. Aby zapobiec przekształcaniu się prezydentur w dyktatury, Konstytucja zabraniała kandydowania wojskowym w służbie czynnej, a także reelekcji dotychczasowego prezydenta wcześniej niż przed upływem 8 lat od wygaśnięcia jego ostatniej kadencji (art. 139 i 140 Konstytucji)²³.

Wszystkie Konstytucje Republiki Kuby począwszy od uchwalonej w 1959 r. były wzorowane na ustawach zasadniczych krajów tzw. demokracji ludowej. Rok ten stanowi swoistą cezurę i wprowadza nową optykę przy rozważaniach nad konstytucjonalizmem kubańskim. Rozpoczęto wówczas wprowadzanie zmian w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym zgodnie z ideologią komunizmu – dyktaturą proletariatu, planową gospodarką, ideą równości i sprawiedliwości społecznej, upaństwowieniem wszystkich sektorów gospodarki. W prawie każdym kraju demokracji ludowej władzę przejmowano w wyniku przewrotu albo przy interwencji z zewnątrz. Koniec lat pięćdziesiątych to dojście do władzy Fidela Castro (rewolucja) i nawiązanie sojuszu z ZSRR – politycznego, ekonomicznego i zbrojnego (wyścig zbrojeń między USA i ZSRR) – ten ostatni był przyczyną inwazji w Zatoce Świń w 1961 roku²⁴. W dniu 7 lutego 1959 r. Rząd Kuby uchwalił Konstytucję opartą w swoich założeniach na ustawie zasadniczej z 1940 r. W istocie była to próba dostosowania funkcjonującego aktu prawnego dla potrzeb nowej władzy i ustroju. Zapisy Konstytucji mówią tu same za siebie: Rada Ministrów przyjęła liczący 233 artykuły tekst, przy czym bez zmian pozostało 166 artykułów, 56 artykułów uprzedniej ustawy zmieniono, z 64 artykułów zrezygnowano. Naniesione zmiany, w porównaniu z uprzednią ustawą zasadniczą, regulowały na nowo prawa i wolności obywatelskie, zasady podziału władz, kompetencje Prezydenta Republiki (władza wykonawcza) i Rady Ministrów (władza ustawodawcza – po zniesieniu instytucji Parlamentu). Rada Ministrów była powoływana i odwoływana przez prezydenta, który z kolei był wybierany przez Radę Ministrów, na czas nieoznaczony (inaczej niż w Konstytucji z 1940 roku). Ustawa nie przewidywała możliwości odwoływania głowy państwa, a jedynie zakładała podawanie się do dymisji przez prezydenta²⁵.

Wraz z nową ustawą zasadniczą obowiązywały cztery ustawy konstytucyjne, stanowiące integralną część Konstytucji (ustawa o reformie rolnej z 17 maja 1959 r., ustawa o reformie miejskiej z 14 października 1960 r., ustawa o nacjonalizacji szkolnictwa z 6 czerwca 1961 r. oraz druga ustawa o reformie rolnej z 3 października 1963 roku). Te cztery ustawy po wejściu w życie Konstytucji z 1976 r. przekształciły się w ustawy zwykłe.

²³ E. González, *op. cit.*, s. 80–107; T. Mołdawa, *op. cit.*, s. 6.

²⁴ Zob. K. Kubiak, *Kuba od rewolucji do kryzysu raketowego*, Warszawa 1996, *passim*; zob. K. Kubiak, *Zatoka Świń*, „Przegląd Morski” 1995, nr 21; zob. M. F. Gawrycki, *Kuba i rewolucja w Ameryce Łacińskiej*, Toruń 2004.

²⁵ T. Mołdawa, *op. cit.*, s. 8–10.

Następnie w dniu 15 lutego 1976 r. odbyło się referendum ludowe dotyczące nowej ustawy zasadniczej. Według źródeł kubańskich do głosowania w referendum było 5 717 266 obywateli, którzy najpóźniej w dniu wyborów ukończyli 16 rok życia. Za projektem Konstytucji opowiedziało się 97,7% głosujących, przeciwko 1%²⁶.

W nowej ustawie zasadniczej zmieniono preambułę i treść 60 artykułów. Większość zmian dotyczyła „uznania suwerennych praw Kuby nad biologicznymi i naturalnymi zasobami morza przybrzeżnego” (art. 10 ust. 1 Konstytucji); wprowadzenia pojęcia „dobrowolnej, bezpłatnej pracy” na rzecz państwa (art. 44 ust. 3); ustanowienie zasady, że deputowani do Zgromadzenia Narodowego będą wybierani przez Zgromadzenia Gminne, a nie jak dotychczas w drodze głosowania powszechnego (art. 69); przeniesienia kompetencji do ratyfikowania umów międzynarodowych ze Zgromadzenia Narodowego na Radę Państwa (art. 88 pkt m). Ustawa zasadnicza enumeratywnie wskazywała kompetencje Komitetu Wykonawczego Rady Ministrów (art. 95 ust. 2 i 3), uściślała sposób powoływania kandydatów do Zgromadzeń Prowincjonalnych (art. 115 ust. 1) oraz wprowadziła nowe zasady podległości sądów (Zgromadzenie Narodowe i Rada Państwa, art. 122).

Ustrój socjalistyczny, charakterystyczny dla krajów tzw. demokracji ludowej, znalazł swoje umocowanie w zasadach: ludowładztwa (art. 4); kierowniczej roli partii (art. 5); przedstawicielstwa (art. 4); demokracji pośredniej (art. 4, 7, 66, 103 i in.)²⁷; prapoworządności (art. 9); jedności władzy państwowej (art. 66 i 67); centralizmu (art. 66)²⁸.

Zgodnie z działem IX art. 100 i nast. Konstytucji i z ustawą z 3 lipca 1976 r. w miejsce podziału trójstopniowego (6 prowincji, 58 regionów i 407 gmin) wprowadzono podział dwustopniowy (14 prowincji i 168 gmin, w tym jedna specjalna – Isla de la Juventud – podlegająca bezpośrednio władzom centralnym). Powołano także terenowe organy władzy²⁹.

Nowa Konstytucja³⁰ w sześciu pierwszych rozdziałach (65 artykułów) unormowała podstawy polityczne, społeczne, ekonomiczne państwa, a także prawa, wolności i obowiązki obywateli³¹. „Kuba jest socjalistycznym państwem robotników i chłopów” (art. 1 Konstytucji). Ustawa zasadnicza dopuszczała tylko określone w niej organizacje społeczne – m.in. Komunistyczną Partię Kuby, Związek Młodych Komunistów, Centralę

²⁶ Zob. Granma, *Resumen semanal*, 29 II 1976 r.

²⁷ Szerzej w: K. Complak, *Parlament we współczesnej Ameryce Łacińskiej*, Wrocław 1994, s. 37 i nast.

²⁸ T. Mołdawa, *op. cit.*, *passim*.

²⁹ H. J. Berman, Van R. Whiting, *op. cit.*, s. 475-486; J. Czajkowski, *op. cit.*, *passim*.

³⁰ Szerzej w: A. Ławniczak, *Ustroje polityczne państw latynoamerykańskich*, Wrocław 2008, s. 173 i nast.

³¹ L. C. Backer, *Cooperative as a Proletarian Corporation: The Global Dimensions of Property Rights and the Organization of Economic Activity in Cuba*, „Northwestern Journal of International Law & Business” 2013, Vol. 33, No. 3, s. 527; A. H. Glennan, *Cuba. Report from Havana – Government to cease making appropriations for municipal sanitation*, „Public Health Reports (1896–1970)” 1902, Vol. 17, s. 1747–1748.

Pracujących Kuby, Komitet Obrony Rewolucji, Studencką Federację Uniwersytecką, Federację Kobiet Kubańskich, Krajowe Zrzeszenie Drobnych Rolników i inne organizacje, jeśli służą „budowaniu, umacnianiu i obronie społeczeństwa socjalistycznego” (art. 5–7 Konstytucji)³². „Państwo jako wykonawca woli ludu pracującego m.in. kieruje wysiłkami narodu w budowie socjalizmu, broni integralności terytorium i suwerenności republiki, zapewnia wolność i godność człowieka, planowo kieruje gospodarką narodową, zapewnia rozwój oświaty, nauki i kultury”³³.

W rozdziałach II, V oraz VI Konstytucji zdefiniowano wolność słowa obywateli i wolność pracy, ponieważ poprawki z lat 1992 i 1993 do Konstytucji z 1979 r. nie wpływały znacząco na jej treść.

Ustawa zasadnicza określała zagadnienia ustroju w sferze ekonomii, podkreślając prawo własności państwowej (art. 14–25 Konstytucji)³⁴. Przyjęto Jednolity Plan Rozwoju Gospodarczo-Społecznego, a inna własność niż państwowa została wymieniona enumeratywnie w art. 20 Konstytucji (własność drobnych rolników, własność spółdzielcza rolników zespolonych, własność osobista i własność organizacji społecznych i politycznych). Zmiany w polityce zagranicznej (art. 8, 10, 11, 12, 18) dotyczyły uznania wojen „obronnych i narodowościowych”, określenia współpracy z ZSRR, Ameryką Łacińską i krajami basenu Morza Karaibskiego³⁵.

Po upadku RWPG w czerwcu 1991 r. i ZSRR w grudniu 1991 r. stojący na czele Republiki Kuby Fidel Castro wniósł kolejne zmiany w ustawie zasadniczej. W lipcu 1992 r., w czerwcu 1993 r. oraz w czerwcu 2002 r. (akt prawny Nr V- 74 przyjęty na sesji specjalnej Zgromadzenia Narodowego w dniach 24 maja, 25 i 26 czerwca 2002 roku)³⁶ znowelizowano ustawę zasadniczą, która od tego czasu składa się z preambuły, 15 rozdziałów i 137 artykułów (załącznik nr 19). Zmiany przyznają głowie państwa m. in. prawo do wprowadzenia stanu wyjątkowego oraz gwarantują bezpośrednie wybory do Parlamentu (art. 69 i nast.), nadal nie dopuszczają do wyborów działaczy opozycji³⁷. Konstytucja określiła również pewne zmiany w kwestii prywatnej działalności gospodarczej (art. 18–23 Konstytucji)³⁸.

³² Szerzej w: K. Complak, *op. cit.*, s. 15 i nast.

³³ J. Czajkowski, *op. cit.*, s. 12.

³⁴ H. J. Berman, Van R. Whiting, *op. cit.*, s. 475–486.

³⁵ T. Mołdawa, *op. cit.*, s. 37–42.

³⁶ *Constitución de la República de Cuba*, http://www.parlamentocubano.cu/index.php?option=com_content&view=article&id=1418&Itemid=84 [dostęp: 3.06.2013].

³⁷ A. Ławniczak, *op. cit.*, s. 96 i nast.

³⁸ L. C. Backer, *op. cit.*

4. Zakończenie

Kiedy 19 lutego 2008 r. swoją rezygnację składał Fidel Castro, nie tylko Kubańcy zastanawiali się nad dalszym kierunkiem polityki i zapowiadany reformami³⁹. Planowane masowe zwolnienia w sektorze prywatnym opóźniają się, ponieważ brakuje ustaw określających zakładanie i prowadzenie działalności gospodarczej (a takie właśnie przejścia zapowiadano). 50% ziemi nadal nie jest uprawiane, a dzierżawa jej od państwa – w wielu przypadkach – jest utrudniona (brak narzędzi, ropy, nasion). Z odejściem Fidela i objęciem stanowiska głowy państwa przez Raula Castro zaczynają być widoczne „pęknięcia” na pomniku kubańskiego komunizmu.

„Raul Castro niezwykle ostrożnie podejmuje decyzje dotyczące reform gospodarczych. Tworzy możliwość działania pracującym na własny rachunek i małym prywatnym przedsiębiorstwom rodzinnym dostarczającym usług i towarów, którym nie jest w stanie dać pracy państwo. Umożliwia obywatelom kupowanie i sprzedawanie mieszkań i samochodów. Zezwala Kubańczykom, w tym sportowcom, wyjeżdżać i wracać swobodnie do kraju”⁴⁰.

Zasadniczych, demokratycznych reform trudno oczekiwać przy niezmienionej linii politycznej⁴¹, jednak bezlitosne mechanizmy ekonomiczne wymuszają stopniowo przeobrażenia, które znajdują i znajdą z pewnością w przyszłości swoje odbicie w kolejnych poprawkach do Konstytucji.

---

³⁹ J. Roy, *From stubbornness and mutual irrelevancy to stillness and vigil on Castro's crisis: The current state of European Union–Spain–Cuba relations*. Occasional Paper. Jean Monnet Chair/European Union Center. Special August/September 2006.

⁴⁰ M. F. Travieso-Diaz, *Cuba's Perfeccionamiento Empresarial law: a step towards privatization*. „University of Pennsylvania Journal of International Economic Law” 2002, No. 23, s. 119.

⁴¹ Więcej w: M. Krocak, *Socjalizm bez dotacji, kapitalizm bez rynku, czyli Kuba dziś i jutro*, [w:] M. Sadowski (red.), *Acta Erasmiana*, t. 5, Wrocław 2013, s. 277–288.

